

Amerika na WO II: abstract expressionisme (de ‘New York School’)

Beschrijving:

Na de crisis van de jaren '20 en '30 en de Tweede Wereldoorlog hadden de ideologieën en schilderstijlen uit de eerste helft van de eeuw hun kracht verloren. Er was een breed gedragen behoefte om tot individuele expressie te komen. Zoals Mark Rothko, één van de schilders uit de periode direct na de Tweede Wereldoorlog, het omschreef: ‘Het gaat mij in mijn schilderijen om de primaire menselijke emotie’. Hoewel er tussen de schilders in deze periode meer verschillen dan overeenkomsten bestaan, was er toch sprake van een gemeenschappelijke noemer en veelvuldig onderling contact tussen de meeste kunstenaars. Ze werden in Amerika geschaard onder de verzamelnaam *abstract expressionisme*. Er is dus geen sprake van een beweging of een ideologisch programma. De toonaangevende Amerikaanse kunstcriticus Clement Greenberg zei over de opkomst van dit abstract expressionisme dat het de enige mogelijke, noodzakelijke richting was in de kunstgeschiedenis van na WO II.

De groep schilders die met het abstract expressionisme een nieuwe weg insloeg was omvangrijk, mede omdat veel toonaangevende Europese kunstenaars als gevolg van de oorlog naar het vrije westen waren gevlucht. Velen van hen bevonden zich in New York, vandaar ook wel de naam ‘New York School’. Onder andere door de krachtige uitstraling van deze groep werd New York beschouwd als opvolger van Parijs als het culturele centrum van de wereld.

Kenmerken van het abstract expressionisme zijn vanzelfsprekend de abstractie, verder het expressieve vorm- en kleurgebruik, de individuele vrijheid, het energieke werken op meestal monumentale formaten. Bij het maken van een schilderij telde de creatieve, energieke handeling zélf, het doek werd gezien als de arena voor het creatieve proces, en niet meer als drager van een afbeelding. Een ander kenmerk is het afzetten tegen, en opstijgen uit de traditionele Europese schilderkunst. (Dit proces van losmaken van Europa door de Amerikaanse schilders was overigens al ingezet in 1908 door de Ash Can School - ‘vuilnisbakschool’ - die op realistische wijze het harde Amerikaanse leven schilderde. Edward Hopper is de bekendste representant van deze school.) Tenslotte is de gemeenschappelijke ervaring van de kunstenaars van belang, met de ellende van de wereldoorlog in gedachten, met als exponent de atoombommen op Hiroshima en Nagasaki.

In hoofdlijnen wordt in het abstract expressionisme onderscheid gemaakt tussen *Action Painting* en *Colourfield Painting*.

Arshile Gorky, Jackson Pollock en Willem de Kooning worden gezien als voornaamste representanten van de *action painters*. Over het algemeen laten de werken van de action painters zich kenmerken door wilde gebaren en stevig kleurgebruik, hoewel ook daar weer uitzonderingen op zijn. Gorky vormde de schakel tussen de Ash Can School en het abstract expressionisme door als eerste schilder niet meer figuratief te schilderen. De action painters kwamen vanuit de actie van het schilderen tot resultaten, waarin het toeval een belangrijke rol speelde. Pollock ging hierin het verst door in zijn ‘drip paintings’ het doek op de grond te leggen en de verf hier van hoogte op te laten vallen of te gooien, zonder gebruik van penselen, paletmessen of andere traditionele schildermaterialen. Overigens was er wel sprake van controle over kleuren, materiaal, en bijvoorbeeld het gebruik van stokken bij het druipen

en verdelen van verf over het doek. Naast Pollock wordt De Kooning over het algemeen gezien als de andere belangrijke New Yorkse schilder van de jaren '50. Vanwege zijn Nederlandse achtergrond kwam hij in zijn werken tot een effectief samengaan van Europese figuratieve traditie en nieuwe Amerikaanse vrijheid.

De namen van Mark Rothko en Barnett Newman zijn verbonden met de andere subgroep van het abstract expressionisme, *colourfield painting*. (Er bestaat verwarring over de naamgeving van deze groep; soms worden ze niet onder het abstract expressionisme geschaard, maar worden ze genoemd als *abstract symbolisten*. Deze naamgeving is niet wezenlijk van belang, omdat er geen sprake was van een formele beweging.) Hun doel was om door het gebruik van grote kleurvlakken emoties bij de toeschouwer op te roepen. Ze werkten met dat doel voor ogen op monumentale formaten en nodigden de toeschouwer uit om dicht op het doek te gaan staan om zo de kleuren maximaal te laten inwerken, alsof er geen grenzen aan het schilderij zijn. Rothko werkte met subtiele kleurgradaties van vlakken die duidelijk een geschilderde textuur hebben, terwijl Newman explicieter werkte en nog grotere monochrome vlakken creëerde, zonder structuur, zonder penseeltoets. Daarmee bereidde hij de weg voor het minimalisme, dat later in deze cursus aan de orde komt.

Schilders:

Action Painting:

Arshile Gorky, Jackson Pollock, Willem de Kooning

(Minder bekend: Hans Hofmann, Franz Kline, Robert Motherwell, Sam Francis, Mark Tobey, William Baziotis, Philip Guston, Lee Krasner, Bradley Walker Tomlin, Richard Diebenkorn, Joan Mitchell, Helen Frankenthaler, Adolph Gottlieb, Theodoros Stamos)

Colourfield Painting:

Mark Rothko, Barnett Newman

(Minder bekend: Clyfford Still, Ad Reinhardt)

N.B. De volgende les gaan we schilderen met materie, dus neem wat materiaal mee van thuis, zoals zand, lijm, touw, lappen stof of hout. Handig zou zijn een houten paneel in plaats van papier. Dat kan aan het begin van de middag in de gesso worden gezet. Karton en koffie zijn al aanwezig.